

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 341.71:323.1

Ю. С. Біленкова

ДИПЛОМАТИЧНІ ЗУСИЛЛЯ УРСР У БОРОТБІ ІЗ АПАРТЕЇДОМ: АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Розглянуто міжнародно-правові аспекти боротьби світового співтовариства із апартеїдом й расовою дискримінацією у Південній Африці та роль зовнішньополітичних інституцій УРСР у цьому питанні. З 1962 р. представник УРСР незмінно посідав місце віце-президента Комітету з питань політики апартеїду, у 1974 р. цей орган перейменовано в Спеціальний комітет проти апартеїду. Відтак практично усі проекти резолюцій Генеральної Асамблеї ООН із питань засудження політики апартеїду в ПАР ініціювалися українською делегацією (спільно з представниками інших держав-членів ООН).

Ключові слова: УРСР, ООН, ПАР, апартеїд, міжнародно-правовий статус учасників національно-визвольних змагань та борців з апартеїдом.

Постановка проблеми. З моменту входження Української РСР до ООН (червень 1945 р.) українські делегати активно долучались до становлення інститутів міжнародного гуманітарного права, зокрема підтримали боротьбу колоніальних народів за здобуття незалежності, а також зусилля міжнародного співтовариства у ліквідації усіх форм дискримінації, зокрема расової.

Стан дослідження. Вивченню діяльності делегації УРСР в ООН (у контексті участі Києва у виробленні принципів т. зв. *нового міжнародного права*) тією чи іншою мірою приділяли увагу С. М. Белоусов, В. С. Бруз, В. Г. Буткевич, В. А. Василенко, О. І. Воробйов, Л. Ф. Гайдуков, О. Г. Івченко, К. С. Забігайло, В. І. Лісовський, В. С. Макарчук, Г. В. Фокеев та інші дослідники. Водночас окремі аспекти питання, як боротьба делегації УРСР в ООН з расовою дискримінацією та режимом апартеїду в ПАС (ПАР), розглянуті, на нашу думку, недостатньо. Це дивно з огляду на те, що незмінним віце-головою Комітету з питань політики апартеїду, створеним ГА ООН у 1962 р., був представник УРСР, а об'єднана делегація Союзу РСР в цьому Комітеті не була представлена взагалі. Сьогодні незалежна Україна, яка стала жертвою неспровокованої російської агресії, закуповує вугілля (!) в ПАР, відтак

українсько-південноафриканські відносини набувають нового змісту. Тому неабиякий інтерес становлять історичні передумови зближення двох народів.

Метою наукової розвідки є розгляд міжнародно-правових ініціатив Києва у питанні подолання расової дискримінації та режиму апартеїду (ООН обговорювала це питання упродовж 1962–1994 рр.), розроблення і утвердження відповідних принципів *juscogens* міжнародного права.

Виклад основних положень. Неприпустимим для цивілізаційного розвитку народів світу було ігнорування порушень прав корінного населення режимом апартеїду у британському домініоні Південній Африці. Ця політика «виправдовувалась» білою (європейською) меншістю Південної Африки намаганнями запобігти поширенню у регіоні революційних рухів, що активізувались на континенті через зайнятість метрополій у Другій світовій війні (1939–1945 рр.). Саме на придушення політичної активності корінного чорношкірого населення була спрямована політика Преторії.

Особливо гостро в середині 1940-х років постала проблема поширення політики апартеїду та расової дискримінації Південно-Африканським Союзом на підмандатну територію Південно-Західної Африки (сучасної Намібії), що була передана до відповідальності ПАС за Версальським договором. Виступаючи 13 листопада 1946 р. на засіданні Четвертого комітету (з питань опіки) Генеральної Асамблеї, український делегат О. Д. Война наголосив на «неправомірності політики держав, які володіли мандатами Ліги Націй на управління певними територіями і, грабуючи їхні природні багатства, нічого не зробили для економічного і культурного розвитку народів цих територій» [1, с. 23]. Він конкретно вказав на приклад Південно-Західної Африки. Як результат, пропозиції делегації УРСР були враховані в прийнятій ГА ООН 8 грудня 1946 р. Резолюції про Південно-Західну Африку.

Оскільки у перші два десятиріччя після завершення Другої світової війни «білий» уряд ПАС, керований політиками з Національної партії африканерів, упродовжував політику апартеїду поступово, західні демократії мали можливість спостерігати за проблемою крізь пальці. Лондон і Вашингтон, підтримуючи власну репутацію демократій, періодично виступали із помірною критикою режиму ПАС.

Відносини всередині країни загострилися на початку 1960-х рр. із черговою активізацією національно-визвольних рухів на Чорному континенті. З метою провадження повністю суверенної політики прав-

лячі кола Південно-Африканського Союзу у березні 1961 р. заявили про вихід держави із Британської співдружності (і перейменування держави у Південно-Африканську Республіку). Одночасно було розгорнуто широку боротьбу із опозиційними рухами, за деякий час було ізольовано (ув'язнено) лідерів чорної опозиції.

Саме цей період охоплює початок рішучої боротьби міжнародного співтовариства із національною політикою уряду ПАР. У 1962 р. при ООН утворено Комітет з питань політики апартеїду, у 1974 р. цей орган перейменовано в Спеціальний комітет проти апартеїду. За ініціативою комітету щорічно проводились слухання, міжнародні конференції та інші різноманітні заходи, метою яких стала мобілізація світової громадськості на боротьбу проти расистської політики Південно-Африканської Республіки. Головою Спеціального комітету незмінно обирався представник Нігерії, заступником голови – представник Української РСР [2, с. 43].

Примітним у цьому контексті є те, що зазначений комітет – один із небагатьох, в яких не була представлена делегація Радянського Союзу. На представників УРСР покладалась відповідальна місія уособлення інтересів соціалістичного блоку у цьому міжнародному органі [3, с. 90]. Про успіхи УРСР уже на перших етапах діяльності комітету переконаємося з такого факту: у 1963 р. Міністерство закордонних справ Української РСР отримало лист Африканського національного конгресу Південної Африки, яким ця організація у особі заступника голови О. Р. Тамбо висловила подяку: «Урядові і народові (України. – Ю. Б.) за підтримку резолюції, яка закликає застосувати санкції щодо уряду Південно-Африканської Республіки, яка була схвалена Генеральною Асамблеєю ООН в листопаді 1962 р.» [4, с. 412].

Із середини 1960-х рр. Південно-Африканська Республіка поступово перетворювалась на країну-вигнанця на міжнародній арені. Втім, найактивніший період конфронтації, пов'язаної із ізоляцією режиму ПАР, охопив наступне десятиріччя. Дипломатія Української РСР активно долучилась до проваджуваної міжнародним співтовариством боротьби із ганебною політикою апартеїду.

21 жовтня 1971 р. представники УРСР спільно із представниками 35 країн-членів ООН внесли на розгляд XXVI сесії Генеральної Асамблеї цієї організації проект резолюції, що різко осуджувала політику уряду Південно-Африканської Республіки [5, с. 113–114]. Резолюцію 2764 (XXVI) із незначними поправками схвалено Генеральною Асамблеєю 9 листопада 1971 р. [6, с. 482].

Того ж 9 листопада 1971 р. Українська РСР спільно із 35 країнами висунула проект резолюції щодо ембарго на постачання зброї ПАР. Рішучою була й позиція УРСР щодо расової сегрегації. Україна була однією із 35 держав, які 10 листопада 1971 р. унесли на розгляд ГА ООН проект резолюції про т. зв. *бантустани* [7, с. 119–120]. Документ різко осуджував створення урядом ПАР закритих територій – *хоумлендів*, куди примусово переміщали корінне населення Південної Африки та Намібії. Обидва проекти було схвалено Генеральною Асамблеєю ООН 29 листопада 1971 р. [8, с. 483].

Упродовж 1972 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла низку резолюцій, поданих (у співавторстві) УРСР, що стосувались засудження політики уряду ПАР. Зокрема, були прийняті Резолюція про становище у Південній Африці та Резолюція щодо поширення інформації про апартеїд (обидві прийняті ГА 15.11.1972 р.).

Поворотним у боротьбі із апартеїдом став 1973 рік. 30 листопада Генеральною Асамблеєю ООН прийнято Конвенцію про припинення злочину апартеїду і встановлення покарання за нього. Цим міжнародним договором окреслено риси апартеїду та через них надано міжнародно-правове визначення цього поняття. Апартеїд кваліфіковано як злочин проти людства, що суперечить принципам міжнародного права, а його вчинення таким, що тягне настання кримінальної відповідальності. Особи, організації, винні у вчиненні злочину апартеїду, підлягають судочинству будь-якої держави, що є учасником Конвенції, та юрисдикції якої підлягають обвинувачені, або ж – за рішенням країни-учасника – передаються міжнародному кримінальному трибуналу. Контроль за виконанням Конвенції покладено на Спеціальний комітет ООН проти апартеїду [9]. 15 лютого 1974 р. Рада Міністрів УРСР підтримала пропозицію Міністерства закордонних справ УРСР та Міністерства юстиції УРСР про приєднання до цієї міжнародної конвенції [10, с. 466], а 10 листопада 1975 р. Конвенцію ратифікувала Верховна Рада УРСР.

Українська РСР розгорнула активну діяльність з метою заохочення інших учасників міжнародного співтовариства до участі у Конвенції. Так 30 вересня 1975 р. делегація УРСР і делегації ще 9 країн унесли до XXX сесії ГА ООН проект Резолюції про стан Міжнародної конвенції з припинення злочину апартеїду та покарання за нього. У схваленому Генеральною Асамблеєю 10 листопада того ж року проекті містився заклик до всіх держав-членів ООН підписати, ратифікувати та невідкладно втілити в життя Конвенцію [11, с. 378]. Сама ж Конвенція набула чинності 18 липня 1976 р.

Того ж 1973 року делегація УРСР разом із 47 іншими державами-членами ООН унесла на розгляд XXVIII сесії Генеральної Асамблеї ООН проект резолюції з питання про діяльність профспілок у боротьбі проти апартеїду. Згідно з проектом, унесеним 26 жовтня 1973 р., пропонувалось Управлінню громадської інформації спільно із Групою з апартеїду залучити представників Міжнародної організації праці для ознайомлення профспілкових організацій в усьому світі із становищем у ПАР і пропагувати діяльність профспілкового руху, спрямовану на ліквідацію апартеїду у Південній Африці. 14 листопада було підготовлено (у співавторстві із 37 країнами) та внесено проект резолюції про засудження діяльності країн та компаній, що продовжували постачання до Південної Африки військового обладнання і спорядження. Проект також містив заклик до Ради Безпеки ООН терміново розглянути становище в ПАР та агресивні дії її уряду з метою найшвидшого застосування заходів, спрямованих на врегулювання ситуації. Обидва проекти розглянуті та схвалені Генеральною Асамблеєю поіменним голосуванням більшістю голосів (резолюції від 14 грудня 1973 р.) [12, с. 321; 13, с. 488; 14, с. 242; 15, с. 489].

Москва розглядала національно-визвольні рухи в Азії та Африці як своїх природних союзників у боротьбі зі «світовим імперіалізмом». Зокрема, у Програмі КПРС (1961 р.) містилося положення про те, що партія вважає своїм інтернаціональним обов'язком підтримку боротьби народів, які досі під ярмом расизму і є жертвами системи апартеїду [16]. Африканські народи із ентузіазмом зустріли політичний жест держави-лідера соціалістичного табору, обґрунтовано сподіваючись не лише на широку політичну підтримку, але й масштабну економічну та військову допомогу.

Окрім, так би мовити, загальних міжнародно-правових питань подолання режиму апартеїду, існували й вужчі, до вирішення яких радянська дипломатія залучила делегацію Української РСР. УРСР була однією із 19 країн, у співавторстві яких було 1 грудня 1973 р. подано як проект, а вже 12 грудня того ж року прийнято у встановленому порядку Резолюцію № 3103 (XXVIII) «Основні принципи правового режиму комбатантів, що борються проти колоніального й іноземного володарювання та расистських режимів» [17]. Цим документом стверджувалось, що боротьба колоніальних народів за право самовизначення та незалежність є повністю законною та відповідає усім принципам міжнародного права. Будь-які спроби придушення цієї боротьби визначалися несумісними із положеннями Статуту ООН, Декларації про принципи міжнарод-

ного права, Загальної декларації прав людини, Декларації про надання незалежності колоніальним країнам і народам. Установлювалось, що такі дії надалі визнаватимуться загрозою міжнародному миру та безпеці [18, с. 260]. Незважаючи на опір делегацій низки західних держав, зокрема США, Великобританії, Ізраїлю, ПАР, Резолюція 3103 (XXVIII) була схвалена Генеральною Асамблеєю [19, с. 489].

Дипломатичні представники Української РСР в ООН намагалися встановити особливий правовий статус в'язнів режиму апартеїду. 25 листопада 1974 р. делегація УРСР спільно із 61 країною внесла на розгляд XXIX сесії Генеральної асамблеї ООН проект резолюції про звільнення політичних в'язнів у Південній Африці. Згідно з проектом, уряд Південної Африки закликали надати амністію усім політв'язням, що переслідувались за опозицію політиці апартеїду, та скасувати усі закони, на яких ґрунтувався режим апартеїду [20, с. 336]. 16 грудня 1974 р. ці пропозиції були схвалені Генеральною Асамблеєю [21, с. 493].

Наступного дня, 26 листопада, внесено ще один проект резолюції про ембарго на поставку зброї Південній Африці, співавтором якого, поряд із представниками тих же 61 країн, виступила й Українська РСР. Документ був відповіддю на неефективність застосування резолюції ГА ООН 1971 р. Відповідно до положень проекту, Генеральна Асамблея просила Раду безпеки посилити вплив з метою повного припинення всіма державами поставок Південній Африці будь-якої зброї, боєприпасів, військових транспортних засобів і запасних частин до них, а також припинення будь-якого військового співробітництва із Південною Африкою [22, с. 335].

Цей проект схвалений Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1974 р. у якості Резолюції [23, с. 493].

Остаточно режим апартеїду було демонтовано під тиском зовнішніх і внутрішніх чинників на межі 1980–1990-х років. Після угоди, укладеної у грудні 1988 р. у Нью-Йорку між ПАР, Кубою та Анголою, війська Південної Африки були виведені з території Намібії, після чого під наглядом ООН розпочався процес її деколонізації. Намібія отримала державну незалежність у березні 1990 р.

Тоді ж унаслідок посилення ліберальних настроїв усередині південноафриканської політичної еліти перемогла позиція про необхідність послаблення системи апартеїду з метою недопущення вибуху расового та соціального конфлікту, що визрівав між білим і корінним населенням держави. Уряд під керівництвом нового південноафриканського лідера Ф. де Клерка скасував заборону на діяльність Африкансь-

кого національного конгресу та звільнив чимало політичних в'язнів, зокрема Нельсона Манделу. Опозиція брала участь у політичних процесах, зокрема у створенні проекту нової конституції. На перших демократичних виборах 1994 р. переміг Н. Мандела, що означало крах політики апартеїду.

Висновки. Підсумовуючи, вкажемо, що систематичні кроки міжнародної спільноти, учасником яких були дипломати УРСР, створили міжнародно-правову основу для ліквідації найодіознішого прикладу застосування державою політики расової нетерпимості у новітній історії. У міжнародному праві, не без участі делегації УРСР в ООН, утвердилися принципи рівноправ'я за расовою ознакою та неприпустимості расової дискримінації.

1. Объединенные Нации. Официальные отчеты. Вторая часть Первой сессии. Четвертый комитет. Опека. Часть 1: Краткие отчеты заседаний с 1 ноября по 15 декабря 1946 г. – Лейк Соксесс, Нью-Йорк, 1946.

2. Бруз В. С. ООН і врегулювання міжнародних конфліктів / В. С. Бруз. – К.: Либідь, 1995. – 111 с.

3. Івченко О. Г. Україна в системі міжнародних відносин: історична ретроспектива та сучасний стан / О. Г. Івченко. – К.: РІЦ УАННП, 1997. – 688 с.

4. Подяка за підтримку в ООН боротьби поневолених народів Південної Африки. 23 березня 1963 р. // Українська РСР на міжнародній арені: збірник документів і матеріалів. 1962–1970. – К.: Політвидав України, 1977. – 490 с. – С. 412–413.

5. Проект резолюції щодо політики апартеїду уряду Південної Африки. 21 жовтня 1971 р. // Українська РСР на міжнародній арені: збірник документів і матеріалів 1971–1975 рр. – К.: Політвидав України, 1981. – 521 с. – С. 113–114.

6. Коментарі до документів збірника (Коментар 22) // Українська РСР на міжнародній арені: збірник документів і матеріалів 1971–1975 рр. – К.: Політвидав України, 1981. – 521 с. – С. 479–506.

7. Проект резолюції про бантустані. 10 листопада 1971 р. // Українська РСР на міжнародній арені: збірник документів і матеріалів 1971–1975 рр. – К.: Політвидав України, 1981. – 521 с. – С. 119–120.

8. Коментарі до документів збірника (Коментар 26) // Українська РСР на міжнародній арені: збірник документів і матеріалів 1971–1975 рр. – К.: Політвидав України, 1981. – 521 с. – С. 479–506.

9. Конвенція про припинення злочину апартеїду та покарання за нього від 30 листопада 1973 року // ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 30.11.1973. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_149

10. Про підписання Українською РСР Міжнародної Конвенції про припинення злочину апартеїду та покарання за нього (витяг з Постанови Ради Міністрів УРСР). 15 лютого 1974 р. // Українська РСР на міжнародній арені: збірник

документів і матеріалів 1971–1975 рр. – К.: Політвидав України, 1981. – 521 с. – С. 466.

11. Проект резолюції про припинення злочину апартеїду та покарання за нього. 30 вересня 1975 р. // Українська РСР на міжнародній арені: збірник документів і матеріалів 1971–1975 рр. – К.: Політвидав України, 1981. – 521 с. – С. 378–379.

12. Проект резолюції про становище у Південній Африці. 11 грудня 1978 р. // Українська РСР на міжнародній арені: збірник документів і матеріалів 1976–1980 рр. – К.: Політвидав України, 1981. – 549 с. – С. 320–322.

13. Коментарі до документів збірника (Коментар 110) // Українська РСР на міжнародній арені: збірник документів і матеріалів 1976–1980 рр. – К.: Політвидав України, 1981. – С. 510–535.

14. Проект резолюції про становище в Південній Африці. 17 листопада 1977 р. // Українська РСР на міжнародній арені: збірник документів і матеріалів 1976–1980 рр. – К.: Політвидав України, 1981. – 549 с. – С. 242–243.

15. Коментарі до документів збірника (Коментар 75) // Українська РСР на міжнародній арені: збірник документів і матеріалів 1976–1980 рр. – К.: Політвидав України, 1981. – С. 510–535.

16. Фокеев Г. В. История международных отношений и внешней политики СССР: в 3 т. – Т. 3 / Г. В. Фокеев (ред.). – М.: Международные отношения, 1987. – 514 с.

17. Резолюция 3103 (XXVIII). Основные принципы правового режима комбатантов, борющихся против колониального и иностранного господства и расистских режимов. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_j34

18. Проект резолюції про основні принципи правового режиму комбатантів, які борються проти колоніального й іноземного панування і расистських режимів. 1 грудня 1973 р. // Українська РСР на міжнародній арені: збірник документів і матеріалів 1971–1975 рр. – К.: Політвидав України, 1981. – 521 с. – С. 260–262.

19. Коментарі до документів збірника (Коментар 84) // Українська РСР на міжнародній арені: збірник документів і матеріалів 1971–1975 рр. – К.: Політвидав України, 1981. – 521 с. – С. 479–506.

20. Проект резолюції про звільнення політичних в'язнів у Південній Африці. 25 листопада 1974 р. // Українська РСР на міжнародній арені: збірник документів і матеріалів 1976–1980 рр. – К.: Політвидав України, 1981. – 549 с. – С. 336–337.

21. Коментарі до документів збірника (Коментар 145) // Українська РСР на міжнародній арені: збірник документів і матеріалів 1976–1980 рр. – К.: Політвидав України, 1981. – С. 510–535.

22. Проект резолюції ембарго на поставку зброї Південній Африці. 25 листопада 1974 р. // Коментарі до документів збірника (Коментар 84) // Українська РСР на міжнародній арені: збірник документів і матеріалів 1971–1975 рр. – К.: Політвидав України, 1981. – 521 с. – С. 479–506.

23. Коментарі до документів збірника (Коментар 119) // Українська РСР на міжнародній арені: збірник документів і матеріалів 1971–1975 рр. – К.: Політвидав України, 1981. – 521 с. – С. 479–506.

Беленкова Ю. С. Дипломатические усилия УССР в борьбе с апартеидом: аспекты международного права

Рассмотрены международно-правовые аспекты борьбы мирового сообщества с апартеидом и расовой дискриминацией в Южной Африке, а также роль внешнеполитических учреждений УССР в данном вопросе. С 1962 г. представитель УССР бесценно занимал пост вице-президента Комитета по вопросам политики апартеида. Вследствие этого практически все проекты резолюции Генеральной Ассамблеи ООН по вопросам осуждения политики апартеида в ЮАР инициировались украинской делегацией (совместно с представителями иных государств-членов ООН).

Ключевые слова: УССР, ООН, ЮАР, апартеид, международно-правовой статус участников национально-освободительной борьбы и борцов с апартеидом.

Belenkova J. S. Diplomatic efforts of Ukrainian SSR in struggle against apartheid: aspects of international law

The international law approaches towards the struggle of international community with apartheid and racial discrimination in South Africa and the role of foreign policy agencies of Ukrainian SSR are considered.

Having its roots in the every beginning of XX-th century, the apartheid policy became official after the Second world war, to serve as an answer of ruling white minority of the Union of South-Africa for the number of colonial revolutions, spread through the African continent by local black majorities. Since it very beginning, the diplomatic representatives of Ukrainian SSR drew the attention of international community to the facts of violation of right of black people population, however, for some reasons the situation remained unnoticed.

The international opinion has changed over the next decade. Since its creation in 1962, the representative of Ukrainian SSR continuously held the position of vice president in the Committee for apartheid, renamed in 1974 to Special committee against apartheid. Hence almost all projects of resolutions of the UN General Assembly that focused on accusing the apartheid policy of South African government were initiated by the Ukrainian delegation (jointly with other members of the UN). Ukrainian diplomats played one of the main roles in adoption of embargo on weapon import into RSA. One of the most important steps performed by the international community was the adoption of the Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid of 1973, which was widely popularized by the Ukrainian representatives, attracting new members into its participation.

Particular resolutions of the UNGA, initiated by Ukrainian SSR (e.g. the Resolution 3103 (XXVIII) of Basic principles of the legal status of the combatants

struggling against colonial and alien domination and racist regimes), were adopted despite the opposition of Western states – USA, Great Britain, and also Israel and SAR. The systematic advance of the international community, with participation of Ukrainian diplomacy, has created the necessary international-legal background for abolition of the most odious example of the state policy of racial discrimination in the contemporary history. The international law has adopted, not without the participation of Ukrainian SSR, the principles of racial equality and inadmissibility of racial discrimination.

Key words: *Ukrainian SSR, UN, RSA, apartheid, international-legal status of the combatants struggling against colonial and alien domination and racist regimes.*

Стаття надійшла 1 жовтня 2014 року

УДК 342.2

**В. С. Боровікова,
М. С. Кельман**

КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ: ІНТЕРПРЕТАЦІЙНІ ПІДХОДИ Б. КІСТЯКІВСЬКОГО

Розглянуто конституційні основи правової держави, одним із adeptів і теоретиків якої був Б. Кістяківський; велике наукове значення для юридичної науки має концепція такого типу держави, обґрунтуванню якої присвячено низку праць цього видатного вітчизняного теоретика права, послідовного прихильника розвитку і впровадження конституціоналізму як визначеної категорії характеристики найоптимальнішої форми державності, за якої зміцнюється й поглиблюється демократизм конституційної системи, розширюється й якісно зростає народне представництво, гарантується недоторканість прав та свобод людини і громадянина; проаналізовано інтерпретаційні підходи вченого до осмислення значення принципів конституціоналізму для засадничих підстав формування правової держави.

Ключові слова: *конституціоналізм, правова держава, конституційна система, конституційний лад, концепція Б. Кістяківського, народне представництво.*

Постановка проблеми. Низка відомих вітчизняних правників (назвемо авторитетних фахівців у галузі конституційного права професорів В. Шаповала, А. Геогіцу, В. Погорілка, А. Крусяна, Ю. Тодику, М. Орзіха, Л. Юзькова) вважає (і для цього є чимало підстав), що феномен конституціоналізму набуває нині особливого значення і у теоре-